

Складність філософії Макиавеллі. Хоча Мак'явеллі часто асоціюється з цинічними поглядами на владу та маніпулювання, текст передбачає більш тонке розуміння його філософії. Горезвісний макиавеллізм, тобто простіше кажучи, цинізм і переконання, що ціль виправдовує кошти, а в політиці все вирішує вигода і сила, не цілком відповідає реальним поглядам Макиавеллі. Це вказує на те, що акцент Мак'явелліна управлінні іміджем був не просто обманом, а й стратегічною навігацією у політичних реаліях. Ця складність наголошує на необхідності ретельної інтерпретації історичних особистостей та їх ідей.

Відомий французький дослідник праць Мак'явеллі його інтелектуальний біограф Ж.-К. Занкаріні пише: «Існує небагато авторів в історії ідей і в історії літератури (оскільки йдеться ще й про літературу, адже написане Мак'явеллі пропонує своєрідне використання мови та формальні вибори, що слугують істиною про історію людей), які викликали б настільки постійну і, водночас, настільки роздільну увагу. Протягом п'яти століть Мак'явеллі був об'єктом дискусій, аналізів, нескінченних, ніколи не мирних дебатів. Мак'явеллі завжди був, є і буде джерелом розбіжностей, що, ймовірно, йому б навіть сподобалось. Італійський філософ Бенедетто Кроче писав у минулому столітті, що це питання ніколи не буде вирішене, а глава ця ніколи не буде закрита». [1]

Література:

1. Fournel J.-L., Zancarini J.-C. Machiavel, une vie en guerres. Alpha, 2022. 622 p.
2. Барна Н. В. Іміджелогія: Навч. посіб. для дистанційного навчання / За наук. ред. В. М. Бебика. - К.: Університет «Україна», 2008. - 217 с.
3. Калюга, Іван. Політичний реалізм «Державця» Нікколо Мак'явеллі [Електронний ресурс] / Іван Калюга. – Режим доступу: <https://plomin.club> > niccolo-machiavelli-the-prince
4. Козинець О.Г., Хадієва Е.Р. Н. Мак'явеллі – практичне керівництво побудови держави. Актуальні проблеми юридичної науки та практики № 1 (5). Чернігів, 2019. С. 24-29.
5. Мак'явеллі Н. Флорентійські хроніки; Державець / Пер. з іт. А. Перепаді. Харків. Фоліо, 2007. 511 с.
6. Ткаченко Н.М. Генезис уявлень про імідж в історії людства. Електронне наукове фахове видання з педагогічних наук «Теорія і методика професійної освіти» Вип. 5, 2018. С. 134.

ІДЕОЛОГІЯ ТА ПОЛІТИЧНЕ НАСИЛЛЯ: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

Кравченко В. Ю., Добридень О. В.

*Дніпровський державний медичний університет,
м. Дніпро, Україна*

Наприкінці ХХ століття вчені зосередили свою увагу на економічних, політичних та соціальних причинах колективного насилля і вважали, що ідеологія учасників політичних відносин більше не є ключовим фактором, який визначає характер збройної боротьби. Однак, останнім часом ідеологічні та ціннісні переконання політичних суб'єктів починають відігравати важливу роль у посиленні інтенсивності політичних конфліктів із застосуванням насилля. Це пов'язано з тим, що окремі соціальні групи використовують ідеологію як засіб виправдання, легітимізації та обґрунтування колективного насилля. Такі ідеологічні мотиви є важливим чинником, який впливає на вибір цілей політичного насилля і формування системи світоглядних переконань, які визначають соціальну ідентичність суб'єктів соціально-політичних конфліктів.

В умовах збройного протистояння соціальні групи та організації використовують ідеологію для мобілізації своїх прихильників, залучення додаткових ресурсів та

об'єднання індивідів з різними світоглядними позиціями в єдину соціально-політичну спільноту. Нові учасники можуть приєднуватись до збройних формувань саме через ідеологічні причини. Зокрема, С. Штраус у своєму дослідженні встановив, що ідеологія є одним із найголовніших факторів виправдання сучасного колективного насилля, жорстокості та ненависті [7, р. 548]. Ідеологічні переконання є основою дегуманізації об'єктів насилля через зменшення рівня співчуття і формування негативного ставлення до жертви. З огляду на це, соціально-філософське осмислення ідеологічно вмотивованого політичного насилля має важливе теоретичне і практичне значення, адже дозволяє краще ідентифікувати мотиви, програму дій та цілі суб'єктів політичної боротьби, що відкриває можливості для створення ефективних механізмів запобігання та врегулювання соціальних конфліктів. Також це дозволить сформувати науковий підхід, який сприятиме інтеграції розрізнених поглядів на роль ідеологічних факторів ескалації політичного насилля.

Спільною рисою сучасного колективного насилля є використання ідеології в якості інструменту легітимізації боротьби і досягнення цілей силовим шляхом. Варто також зазначити, що в науковому середовищі домінує опис політичного насилля як будь-якого застосування «фізичного або психологічного примусу проти соціальних груп чи окремих індивідів з метою завоювання, використання і збереження політичної влади» [6, р. 49]. Серед основних негативних наслідків такого насилля виділяють падіння довіри до соціально-політичних інститутів, органів державної влади та демократичних механізмів функціонування суспільства. За певних соціально-економічних, релігійних чи етнічних обставин ідеологія здатна посилювати радикалізацію певних соціальних груп, підтримувати емоційне залучення індивідів до протистояння і виправдовувати насилля як допустимий метод соціально-політичної боротьби. Серед наукової спільноти поширеним є визначення радикалізації як процесу використання ідеологічних переконань з метою обґрунтування необхідності політичного насилля для досягнення соціально-політичних, релігійних та економічних змін [2]. Результатом радикалізації стає збільшення готовності індивідів чи соціальних груп до застосування невивіреного насилля в процесі визначення політичних чи ідеологічних цілей. Саме тому, представники радикальних політичних ідеологій більше схильні виправдовувати застосування насилля для трансформації соціально-політичних інститутів. Внаслідок цього, громадськість починає сприймати таке насилля як правомірне, виправдане і безальтернативне. Це пов'язано з існуванням принципу подібності, відповідно до якого індивіди схильні підтримувати соціальні групи, які мають схожі ідеологічні погляди, цінності та політичні переконання. Спільні ідеологічні цінності забезпечують учасникам певного політичного руху відчуття колективної єдності, солідарності, ідентичності та приналежності, що має вирішальне значення для залучення нових прихильників. Тобто, люди частіше віддають перевагу соціальним групам, які поділяють їхні цінності і упереджено ставляться до протилежних груп, що може стати джерелом ворожнечі і спровокувати конфлікт із використанням насилля.

Останні дослідження підтверджують, що ідеологічні переконання, цінності та вірування відіграють вагомий роль у збільшенні тривалості та інтенсивності збройного конфлікту [5, р. 382]. Ідеологічно вмотивоване насилля завжди має визначену мету, стратегію реалізації, виправдання застосування сили і програму дій. Це дає підстави стверджувати, що суттєві ідеологічні відмінності можуть бути одним із джерел довготривалого конфлікту із використанням політичного насилля.

Серед основних ідеологічних механізмів обґрунтування колективного насилля можна виділити наступні:

- 1) ідентифікація причин конфлікту та дегуманізація об'єктів насилля;
- 2) перекладання провини за конфлікт на політичних опонентів;
- 3) формування світогляду членів певної соціально-політичної групи на ідеологічних переконаннях та маніпуляція громадською думкою;

4) легітимізація, раціоналізація та виправдання насилля як безальтернативного засобу досягнення соціально-політичних цілей;

5) визначення бажаних результатів від застосування фізичного примусу.

Ідеологію суб'єктів насилля можна описати як набір систематизованих ідей, цінностей, норм, переконань, програм та інтересів стосовно проблеми чи питання, які є предметом уваги учасників конфлікту. Більшість сучасних досліджень підкреслюють, що «ідеологічні норми відіграють важливу роль для визначення кінцевих цілей конфлікту, формування колективної ідентичності, політичних переконань та інтересів у представників певної соціальної групи» [1, с. 68]. Ідеологія відображає комплекс систематизованих норм, принципів та цінностей, які визначають та регулюють поведінку індивідів, а також спонукають до певних вчинків і дій. Поширення радикальних політичних ідеологій може спровокувати етнічне насилля, об'єктом якого буде певна соціальна, релігійна чи етнічна група. В основі таких ідеологічних переконань знаходиться ідея, що протилежна соціальна група є ворожою і заслуговує на застосування проти неї різних форм насилля і примусу. Також в умовах збройного конфлікту ідеологія може посилювати емоційне залучення певної соціальної групи до насилля проти політичних опонентів. Деякі вчені переконані, що саме спільні ідеологічні переконання здатні забезпечити міцний зв'язок між членами соціальної групи і сформуванню колективну ідентичність, яка посилюватиме взаємозв'язок та залежність її членів. [4, р. 1190]. Схожу точку зору висловлюють М. Баседау і М. Дейч, коли описують ідеологію як важливий соціальний ресурс, який може підвищити моральний дух, впевненість у власних силах учасників і залучити додаткову міжнародну підтримку [3, р. 1831]. Тобто, використання системи ідеологічних переконань і принципів може бути важливим засобом визначення об'єктів насилля, підготовки та виправдання збройної боротьби.

Вивчення ролі ідеології в ескалації політичного насилля дозволяє краще зрозуміти упередження і стереотипи колективного мислення, які впливають на схвалення і раціоналізацію використання сили в політичній системі. Соціальні умови, культурні цінності і моральні переконання, які є основою ідеологічної системи можуть збільшувати імовірність використання різних форм політичного насилля. Таким чином, ідеології мають вирішальне значення для організації та обґрунтування збройної боротьби, а також формування у громадян оціночних суджень про допустимість використання насилля в умовах соціально-політичних конфліктів.

Література:

1. Кравченко В. Ю., Добридень О. В. Ідеологічний вимір сучасного політичного насилля. *Політичне життя*. 2024. № 3. С. 67-72. DOI: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.3.8>.

2. Adam-Troian J., Bélanger J. “Consumed by creed”: Obsessive-compulsive symptoms underpin ideological obsession and support for political violence. *Aggressive Behavior*. 2024. Vol. 50 (1). DOI: <https://doi.org/10.1002/ab.22124>.

3. Basedau M., Deitch M., Zellman A. Rebels with a Cause: Does Ideology Make Armed Conflicts Longer and Bloodier? *Journal of Conflict Resolution*. 2022. Vol. 66 (10). P. 1826-1853. DOI: <https://doi.org/10.1177/00220027221108222>.

4. Bélanger J., Robbins B. G., Muhammad H., Moyano M., Nisa C. F., Schumpe B. M., Blaya-Burgo M. Supporting political violence: The role of ideological passion and social network. *Group Processes & Intergroup Relations*. 2020. Vol. 23 (8). P. 1187-1203. DOI: <https://doi.org/10.1177/1368430220933954>.

5. Gries T., Haake C. J. Towards an Economic Theory of Destabilization War: Ideology and Beliefs, Indivisibles and Time Preferences. *Peace Economics, Peace Science and Public Policy*. 2016. Vol. 22 (4). P. 377-384. DOI: <https://doi.org/10.1515/peps-2016-0042>.

6. Kravchenko V. Y., Koldunov Y. V. Philosophical and Anthropological Understanding of the Nature of Collective Violence. *Anthropological Measurements of Philosophical Research*. 2023. No. 24. P. 46-56. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i24.295314>.

7. Straus S. "Destroy Them to Save Us": Theories of Genocide and the Logics of Political Violence. *Terrorism and Political Violence*. 2012. Vol. 24 (4). P. 544-560. DOI: <https://doi.org/10.1080/09546553.2012.700611>.

СОЦІАЛЬНІ, КУЛЬТУРНІ ТА ЕКЗИСТЕНЦІЙНІ ВИМІРИ ЛІДЕРА І ЛІДЕРСТВА

Кузьменко Н.А.

*Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,
м. Харків, Україна*

В епоху глобальних трансформацій феномен лідерства набуває особливого значення, потребує переосмислення та залишається одним із найбільш досліджуваних та водночас найменш зрозумілих аспектів людського буття. Як зазначає Бернард Басс, «лідерство є одним із найбільш спостережуваних феноменів на землі і водночас одним із найменш зрозумілих» [8]. Глобальні виклики сучасності та трансформація соціальних інститутів та культурних парадигм змінюють контекст лідерства. Це вимагає від сучасного лідера бути не лише керівником чи управлінцем, а й працювати в умовах невизначеності та складності, тобто лідер перед нами постає як носій певних екзистенційних смислів, культурних цінностей та соціальних інновацій.

За Ворреном Беннісом «лідерство – це не просто набір навичок чи компетенцій; це спосіб буття, який вимагає постійного самопізнання та саморозвитку» [9]. У зв'язку з цим і сучасні дослідження лідерства виходять за межі традиційних управлінських теорій, мають звертатися до глибинних філософських питань про природу влади, відповідальності, людського буття та потребують створення інтегративної філософської концепції лідерства, яка синтезує соціальні, культурні та екзистенційні виміри цього феномену в єдину теоретичну модель, що спроможна відповідати викликам постіндустріального суспільства.

Перш ніж поглибитися в розуміння природи феномену лідерства, важливо звернутися до визначення понять «лідер» та «лідерство». Виходячи з того, що писала Н.А. Кузьменко [6], можна зробити висновки, що лідер – це особистість, яка здатна впливати на інших, надихати та вести за собою задля досягнення спільної мети, володіючи при цьому особливими якостями та компетенціями, що визнаються і цінуються послідовниками. А лідерство можна визначити як багатовимірний процес соціального впливу, в якому лідер ініціює зміни та інновації, створює візію розвитку та забезпечує координацію колективних зусиль для досягнення спільних цілей. Це явище має динамічний характер і постійно еволюціонує під впливом соціокультурних трансформацій. З цих визначень можна зробити висновок, що лідерство є невід'ємною частиною соціальної структури суспільства. Воно виникає як результат складної взаємодії між індивідом та соціумом, де лідер виступає не лише як суб'єкт впливу, але і як продукт соціальних відносин.

Феномен лідерства завжди знаходився в центрі філософської рефлексії, починаючи від античних часів і до сьогодення. У своїй «Політиці» Арістотель стверджував, що «від природи одні люди є вільними, інші – рабами, і цим останнім бути рабами і корисно, і справедливо» [1]. Це давнє розуміння природної ієрархії суспільства заклало фундамент для багатовікових дискусій про природу лідерства та його роль у суспільному розвитку. Сучасне розуміння соціального виміру лідерства далеко відійшло від аристотелівського детермінізму. Як влучно зазначає П'єр Бурдьє: «Соціальний простір – це не фізичний простір, але він прагне реалізуватися в ньому більш-менш повно та точно» [3]. У цьому контексті лідерство постає як складний соціальний конструкт, що формується на перетині різноманітних соціальних полів та практик.